

Csorba Győző: Szabadulás. Versek.
Batsányi Társaság, Pécs, 1947.

Csorba Győző aközé a három-négy mai magyar költő közé tartozik, akik rá merik bízni magukat az új líra többé-kevésbé kipróbálatlan lehetőségeire; akik nekivágnak az idegenségnek, nem tudhatva előre, hogy kincset találnak-e, vagy amijük van, azt is elveszítik. Vajjon a művészetnek alapeleme-e ez a vakmerőség? nem tudom; de a jelenben mindenesetre úgy látszik, hogy a vakmerők érnek el tágabb eredményt, míg az óvatosok nagyjából egyhelyben topognak.

Csorba meréssége gyümölcsözőnek látszik; de éppúgy a megtorpanásai is. Új köteté ingadozik az ismeretlen lehetőségekbe előretörés és a bevált lehetőségek alkalmazása között: de akár az „előre”, akár a „mégse” kerül előtérbe, eredménye mindig értékes.

Az egyik lehetőség: „én”-jét mennél jobban kitágítva, sőt szétoldva, az emberi lélek alig-ismert, értelmén kívüli ~~lehetőségeit~~ szféráinak átadni magát, a pusztá inspirációt követve, s a tudatot csak mint formáló erőt és fegyelmező irlést alkalmazva:

Fölcsapódó fény lassú-lejtésű tánca, ide-oda hajló ragyogás
ütemes éneke könnyed siklással lendül a mohó kapu tárt
íve felé, amely irróan, szomorúan nyílik elébe.
S a fátyolos élénkség gyengéd suhanása megül keveset
a napos csucson, leeresztí^a szárnyát.

És a másik lehetőség: magához szorítani „én”-jét, elfogadni a korlátokat és kereteket; már előre lemondva az úgyszólván megközelíthetetlen tökéletessé, együtt érezni mind-arral, ami gyarló és botladozó:

Ég és föld és csillagok és sár és a nem-élő
dolgok a földben, a vízben, a föld hátán s az egekben
békén nyugsszanak, érzéketlen, bő nyugelomban...

— — — — Hódolj meg, hullj le a porba előttük,
ám ne szeresd őket! Ne szeress senkit, csak a múltot!
Azt, aki fölkel, pár suta lépést tesz, s lerogy újra,
messze kiáltja jaját: úgy érzed, szíved üvöltött...

1.
 Csorba Győző esetében mindkét lehetőség gárdagnak
~~lehet~~ ^{nyit} ~~lehet~~ ^{tehető}. Stalán nem is kell egyikről sem lemondani. Két
 lábával az ember egyszerre csak egy úton haladhat, de
 szelleme növekedhet egyszerre szűzfelé is; az emberi
 szellem nem úti=vándor, hanem organizmus, mint az
 élőfa, mely felfele éppúgy növekszik, mint lefele, vagy
 szerte minden irányba. A költő, ha egy új lehetőséget
 kiaknászhatóvá hódít magának, nem szükséges, hogy
 addigi lehetőségeit megtagedja — még akkor sem, ha
 a különböző lehetőségek egymással össze nem férők.
 A művészetnek egyáltalán nem kritériuma a követ=
 kezetesség; sőt, az alkotóművészre többnyire káros, ha
 valamely teória iránti szerelemből, vagy féltve „egyé=
 niségét”, oeuvre=jének egységes karakterét, a lehetősé=
 geknek csak egyrészét vállalja, sa többi lehetőség irán=
 ti hajlamát elnyomja.

Rónay György, a kiváló költő és Gyulai Pál szerü=
 nemesen=merő kritikus, a „Magyarok” júliusi számá=
 ban bírálja Csorba verseskönyvét. Kifogásolja, hogy
 Csorba, az enjambement lehetőségét tovább=építve, né=
 melykor a verssort egy=egy szónak csak első felével
 végzi, s a szó többi része a következő verssor kerde=
 te; például:

A boltok berogynak, s a hulló vilá=
 got omló romok földre szúrák=verik.
 Ki áshat, s ki és érte sziklák alá?

Rónay célzást tesz arra is, hogy Csorba ezt a ~~szó~~
 sorvégzés= és rímelés=módot tőlem tanulta. Meg kell
 mondanom, hogy ezt én tanultam ötölle: Csorbának egy
 francia versfordítás=kéziratában láttam ily felső=enjam=
 bement=t, és oly ízesnek találtam, hogy menten kedvet
 kaptam rá: különleges akcentusokkal, a hangzás=ritmus=
 nak és értelmi=ritmusnak sajátos mértékösével ízesít=
 hetjük így a verset; s csak a szokatlansága bántó. Bár
 a régi költők némelyikénél is gyakori, pl. Pindarosnál, és
 nálunk Ungvárnémeti Tóth Lászlónál. Babits egy esetben
 („Vén cigány” című költeményében) az izgatott, szaggatott
 hangulat fokozására használja a szó kettétörését;

Petőfi („po... litika”) és Főrsel Attila („tani=tani”) trefás hatást kelt vele: hangulati variálhatósága igen nagy, tehát két volna mellőzni. Azt én sem helyeslem, hogy Csorba néha lassan=nyugalmasan hömpölygő verssorokat végez szó=töréssel, ahol nincs szükség erre a diszsonáns recsenésre.

Rónay György, említett bírálatában, azt írja: „Weöres Sándor egy versében, »Ungvárnémeti Tóth László emlékére«, elköveti valami érthetetlen szessélyből, hogy szavakat elválaszt a sor végén.” Nem szessélyből követtem el, hanem Tóth László verselés módjához alkalmazkodtam, őt nemcsak a vers tartalmával, hanem formájával is köszöntve. — Rónay, cikkének más helyén, „Hangcsoportok”, „Táncdal” című verseimet említi, melyeknek tartalmuk, értelmük nincsen, pusztán hangzásukkal, lendületükkel kívánnak hatni; s feltételezi, hogy ezek csak műhelyjátékok s trefák: „nem hiszem, hogy maga a költő is komolyan gondolná együgyű táncdalait”. Bizony nem trefás kedvemben írtam őket (a „Táncdal”-t pl. 26 éves koromtól 30 éves koromig gyúrtam=változtattam); azt akartam kipróbálni, hogy az írásmű lehet-e akkor is szép és szuggesztív, ha konkrét tartalma nincsen; s hogy ha a poétának tisztán ritmikai, dinamikai, hangzási kifejeznievalója akad minden gondolati elem nélkül: szabad-e ezt tisztán ritmikailag, dinamikailag kifejezni, mint a táncban, s hangzásilag, mint a zenében, vagy pedig kötelező-e belegyömmöszölni valami tartalmat, ha török, ha szabad — egyszerűen csak azért, mert eddig így volt szokás. Bár akár a történetre, erre is mutat elég példát a múlt: gondoljunk az „egyetem=begyetem=tengertánc” féle mondókákra; tán minden nép folklójában akadnak ilyenek. S hogy ez együgyűség? Bizonytal. De miért száműznénk a költészetből az együgyűség, lelki szegénység humánumát, mikor ennek éppúgy megvan a maga sokféle szépsége, mint a gazdagságnak.

Bírálata végén Rónay azonnal vádolja Csorbát, hogy felcsapott mellém „másodhegedűsnek”. Nem tudom, én tanultam-e többet Csorbától, vagy ő értőlem; azt azonban tudom, hogy amiképpen nem kritériuma a művé-

szernek a következetesség, éppúgy az eredetiség sem; pl. Óegyiptomnak, vagy a görögöknek alkotóművészei, a korukban rejlő közös hatalmas lelki és formai élmények érintettjei, inkább egyöntetűek, mint eredetiek. (Persze más a közös élményvilágból fakadó egyformaság, mint a közös ismeretvilágból fakadó egyformaság.) Minden eltökélt következetességnél és szándékos eredetiségnél többet ér, ha a művész a saját alkati hajlamát követi, még akkor is, ha alkati hajlama egy másik művész utánzására sarkallja, s még akkor is, ha vakmerő és bizonytalan kalandba vishi. Az alkati legmélyebb hajlamát követni: igen nagy dolog, tán minden humánus közt a legnagyobb; s neve: szelmezettséggel szabadság.

Köszönöm Rónay Györgynek, hogy problémákat=felbolygató széri cikkével mindereket elmondására alkalmat adott. Most még egy vádra kell felelnem: Csorba líráját és az emyémét is, gyakran tekintik irrálisnak, felelőtlenül kalandosnak, a valóságtól elrugasszkodónak. Ahogy volt népiség=követelmény, most van valóság=követelmény, s lesz majd nem tudom milyen követelmény: mi bármelyiknek mércéje alatt alkalmatlannak bizonyulunk, de ez cseppet sem jelenti, hogy ne volnánk közesek a népiel, vagy a valósággal; csak azt jelenti, hogy a művészre mindig kívülről akarnak szemléletmódot erőszakolni, és ezzel sok kitünő tehetséget megsavarnak, pedig a művésznek úgy kell győzni, vagy elbukni, hogy a saját hajlamát követi. Mi nem fordultunk el a valóságtól: hanem a külső és belső valóságnak kevéssé=ismert, feltáratlan, homályos rétegei felé fordultunk; nem holmi különcködésből, "épater les bourgeois" kedvtelésből. A "gnothi seauton", az önismeret sosem volt olyan sürgős, mint most, amikor az emberiséget saját elszabadult szenvedélyei egyre nagyobb csapásokkal sújtják; szükséges, hogy az ember a szenzuális rétegei, külső=én=je alól felszínre hozza ismeretlen mélyvilágát, igazi önmagát.

Weöres Sándor.